

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

١٠٣٨٥

دانشگاه اصفهان

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

گروه علوم اجتماعی

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته علوم اجتماعی گرایش جامعه‌شناسی

نقش شبکه‌های خرده‌وام دهی در توانمندسازی زنان

(مطالعه موردی روستای پشت رود بم)

استادان راهنما:

دکتر مهدی ادیبی سده

دکتر علی ربانی

استاد مشاور:

دکتر سیامک زند رضوی

پژوهشگر:

مریم رحمانی

۱۳۸۷ / ۱۶۱ / ۰۰۵

اسفند ماه ۱۳۸۶

۱۰۱۳۸۵

کتابخانه اطلاعات و آرکایو
تسبیح‌آباد

کلیه حقوق مادی مترتب به نتایج مطالعات، ابداعات
و نوآوری های ناشی از تحقیق موضوع این پایان نامه
متعلق به دانشگاه اصفهان است .

دانشگاه اصفهان

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

گروه علوم اجتماعی

پایان نامه‌ی کارشناسی ارشد رشته‌ی علوم اجتماعی گرایش
جامعه‌شناسی خانم مریم رحمانی

تحت عنوان

نقش شبکه‌های خرده‌وام دهی در توانمندسازی زنان
(مطالعه موردی روستای پشت رود بیم)

در تاریخ ۱۳۸۶/۱۲/۲۲ توسط هیأت داوران زیر بررسی و با درجه‌ی عالی به تصویب نهایی رسید.

۱- استادان راهنمای پایان‌نامه دکتر مهدی ادیبی با مرتبه‌ی علمی استاد یار امضاء

دکتر علی ربانی

با مرتبه‌ی علمی استاد یار امضاء

۲- استاد مشاور پایان‌نامه دکتر سیامک زند رضوی با مرتبه‌ی علمی استاد یار امضاء از طرف

۳- استاد داور داخل گروه دکتر ابوالقاسم فاتحی با مرتبه‌ی علمی استاد یار امضاء

۴- استاد داور خارج از گروه دکتر مریم السادات فاتحی زاده با مرتبه‌ی علمی استاد یار امضاء

امضای مدیر گروه

۱۵۱۳۸۵

تقدیر و تشکر:

برای به اتمام رساندن این پژوهش و در خلال دو سال تحصیلی دوره کارشناسی ارشد، عزیزان بسیاری مرا یاری نمودند، جا دارد از تمام آن عزیزان تقدیر و تشکر نمایم.

تشکر فراوان از حمایت های صمیمانه و بی دریغ خانواده ام، که همواره و در تمام مراحل، در فرازها و فرودها در کنارم بودند. تشکر فراوان از اساتید راهنمایم؛ جناب آقای دکتر مهدی ادیبی و جناب آقای دکتر علی ربانی و سایر اساتید محترم گروه علوم اجتماعی دانشگاه اصفهان؛ دکتر وحید قاسمی، دکتر نصرالله پورافکاری، دکتر صمد کلانتری، دکتر وحیدا، دکتر احمد آ. کوچکیان، دکتر انصاری.

و تشکر فراوان از استاد مشاورم؛ جناب آقای دکتر سیامک زند رضوی و سرکار خانم رؤیا اخلاص پور که مشوقان اصلی من برای اجرای این پژوهش بودند و در طی دوره انجام کار از هیچ کمکی دریغ نساختند، و البته در پایان تشکر ویژه از سرکار خانم معصومه دهقانی _ یکی از اعضای فعال صندوق زنان در روستای پشت رود بم _ که اگر یاری و کمک فراوان او نبود، بی شک این پژوهش با مشکلات بسیاری مواجه می شد، و همچنین با حضور و یاری مشتاقانه سرکار خانم مریم جزینی و سایر اعضای صندوق زنان پشت رود، این پژوهش به پایان رسید.

همچنین از همدلی های دوستانم سرکار خانمها نفیسه گائینی، ماندانا علیمردانی، فاطمه روح الامینی و جناب آقای محمد علی پنجعلیزاده تشکر فراوان می نمایم.

به پاس آموخته هایی که از یکایک سروران و عزیزان به یاد دارم، برایشان از ایزد منان آرزوی سلامت و سعادت همیشگی خواهانم.

تقدیم به :

- خدای حق تعالی که خلقتش هر لحظه مرا به اندیشه برای آفرینش اندیشه رهنمون می سازد و هر صفت این خدای ، دریایی است به عمق تفکر برای رهایی از غیر او.
- خانواده ام که اندیشه صبر ، تلاش ، امید و دغدغه انسانیتشان مرا به همواره انسان بودن رهنمون می سازد.
- سیامک زند رضوی که عمل به گفته هایش مرا از شعار پیش از عمل بر حذر می دارد.
- رویا اخلاص پور که تلاشش برای بهبود مرا در عمل استوار می سازد.
- معصومه دهقانی که تلاش مشتاقانه اش برای آموختن، مرا به همواره آموختن هدایت می نماید.
- تمام زنان روستای پشترود بم که صبرشان بر مشکلات مرا به تامل در مشکلات خویش فرا می خواند.
- و تمام آنانکه دغدغه انسانیت و انسان بودن ، هدف اندیشه و عملشان است و رمز پیروزی را در برابری می دانند و نه برتری.

چکیده:

توانمند سازی فرایند چندبعدی دسترسی و کنترل افراد به منابع قدرت ، برای افزایش سرمایه ها و ظرفیت های فردی و گروهی به سمت انتخابهای هدفمند است و در این میان خرده اعتبارات می تواند دسترسی به اهداف توانمند سازی را تسهیل نماید. هدف این پژوهش بررسی نقش شبکه های خرده وام دهی در توانمند سازی زنان است. منطقه مورد بررسی روستای پشت رود در شمال شهر بم است ، این روستا با توجه به آسیب هایی که پس از زلزله دی ماه ۱۳۸۲ به خود دیده است ، از حیث تجربه نمونه ای خاص می باشد، عموماً زنان پس از بحرانهای طبیعی بار بیشتر مشکلات را بر عهده دارند، محقق در حالی کار خود را شروع کرد که ۳ سال از تاسیس صندوق در این مکان می گذشت. انجام پژوهش بدون آشنایی با محیط و بافت فکری و فرهنگی روستای پشت رود، بررسی لایه های پنهان فقر این ناحیه ، بررسی راههای معیشت خانواده ها و پی بردن به مشکلات اعضاء میسر نمی شد. لذا در این پژوهش همزمان دو روش برای رسیدن به اهداف پژوهش در نظر گرفته شد ، در ابتدا روش مصاحبه عمقی با ۲۵ درصد (۵۲ نفر) اعضای جامعه آماری انجام گردید، از خلال آن به بعضی اهداف مورد نظر رسیدیم . از روش پیمایش برای تکمیل کار بهره بردیم. پیمایش در بین ۵۰ درصد (۱۰۴ نفر) اعضای جامعه آماری به انجام رسید. پشتوانه نظری این پژوهش نظریه توانمند سازی زنان و خرده اعتبارات ، با تاکید بر نظریه لیندا مایوکس می باشد. واحد تحلیل این پژوهش فرد می باشد ، این پژوهش در سه سطح خرد، میانی و کلان مورد بررسی قرار گرفت. در سطح خرد بعد اقتصادی توانمندسازی بررسی شد، در سطح میانی بعد اجتماعی و روانی توانمند سازی و در سطح کلان بعد فرهنگی توانمند سازی مورد بررسی قرار گرفت. یافته های پژوهش نشان داد که خرده اعتبارات در توانمندسازی اقتصادی زنان موفق عمل نموده است، اما از آنجا که ابعاد فقر در این منطقه بسیار وسیع می باشد (تاحدی که بعضی اعضا در تامین نیازهای اولیه خود مشکل دارند)، لذا خرده اعتبارات در حال حاضر بیشتر به کاهش مشکلات مالی و تامین نیازهای اساسی آنان کمک نموده است و هنوز راه طولانی برای رسیدن به افزایش رفاه (که از جمله خدمات اعتبارات خرد است) وجود دارد.

در سطح میانی توانمند سازی اجتماعی و روانی مد نظر است ، یافته های پژوهش حاکی از آن است که شبکه خرده وام دهی صندوق زنان پشت رود توانسته است به افزایش توانمندیهای روانی و اجتماعی کمک نماید، چنانچه بین اعضای فعال و غیر فعال صندوق از حیث توانمندیهای اجتماعی و روانی تفاوت قابل ملاحظه ای دیده می شود. اعضای فعال مشارکت بیشتری نسبت به فعالین دارند و احساساتشان نسبت به حیات اجتماعی امیدوارانه تر از سایرین است. در سطح کلان مورد بررسی ، توانمندی فرهنگی مدنظر قرار گرفته است ، یافته های پژوهش نشان می دهد که این شبکه خرده اعتباری نتوانسته است منجر به توانمندی فرهنگی اعضا شود (شاخصهای توانمندی فرهنگی تقسیم کار جنسیتی و میزان کنترل بر داراییها در نظر گرفته شد) ، تقسیم کار جنسیتی در منزل یک فرایند تاریخی است و با یک فعالیت محدود (حضور فعالانه در شبکه های خرده وام دهی) تغییر نمی کند و نیاز به تلاش ملی دارد ، همچنین بین زنان فعال و غیر فعال تفاوتی در خصوص میزان کنترل بر داراییهای منزل دیده نمی شود.

کلید واژه ها: زنان ، توانمند سازی ، اعتبارات خرد ، شبکه ، روستای پشت رود

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	فصل اول کلیات تحقیق
۱	۱-۱- بیان مسئله پژوهشی.....
۲	۲-۱- اهمیت و ضرورت تحقیق.....
۴	۳-۱- اهداف تحقیق.....
۴	۱-۳-۱- هدف کلی.....
۴	۲-۳-۱- اهداف جزئی.....
۴	۴-۱- فرضیات تحقیق.....
۵	۵-۱- کلید واژه های تحقیق.....
	فصل دوم: ادبیات و مبانی نظری پژوهش
۹	۱-۲- پیشینه نظری پژوهش.....
۹	۱-۱-۲- مفاهیم مربوط به توانمند سازی.....
۹	۱-۱-۱-۲- تعاریف توانمند سازی.....
۱۳	۲-۱-۱-۲- فقر و توانمند سازی.....
۱۴	۳-۱-۱-۲- اثرات توانمند سازی.....
۱۵	۲-۱-۲- سرمایه اجتماعی.....
۱۸	۱-۲-۱-۲- اعتماد.....
۱۹	۲-۲-۱-۲- هنجار و ارزش.....
۲۰	۳-۲-۱-۲- مشارکت.....
۲۰	۱-۳-۲-۱-۲- شبکه های مشارکت مدنی.....
۲۲	۳-۱-۲- مفاهیم مربوط به اعتبارات خرد.....
۲۲	۱-۳-۱-۲- اعتبارات خرد.....
۲۴	۲-۳-۱-۲- اثرات اعتبارات خرد.....
۲۶	۳-۳-۱-۲- ضرورت اعتبارات خرد.....

صفحه	عنوان
۲۷	۴-۳-۱-۲- مخاطرات شبکه های خرده وام دهی.....
۲۸	۵-۳-۱-۲- پیشینه شبکه های خرده وام دهی به قصد توانمند سازی.....
۲۸	۱-۵-۳-۱-۲- گرامین بانک.....
۲۹	۲-۵-۳-۱-۲- طرح فودرا.....
۲۹	۳-۵-۳-۱-۲- صندوقهای واحدهای کسب و کار خرد نپال.....
۳۰	۴-۵-۳-۱-۲- طرح آرام، اف.اس.پی.....
۳۱	۲-۲- پیشینه پژوهشی تحقیق.....
۳۱	۱-۲-۲- پیشینه تحقیقات انجام شده خارج از کشور.....
۳۲	۲-۲-۲- پیشینه تحقیقات انجام شده داخل کشور.....
۳۲	۳-۲- معرفی صندوق خرده وام دهی زنان روستای پشت رود.....
۳۵	۴-۲- نظریات مرتبط با موضوع.....
۳۶	۱-۴-۲- مدل‌های تحلیل جنسیتی.....
۳۷	۲-۴-۲- توسعه و توانمند سازی زنان.....
۳۹	۳-۴-۲- دیدگاه توانمند سازی.....
۴۰	۵-۲- چارچوب نظری پژوهش.....
۴۰	۱-۵-۲- سارا لانگه.....
۴۲	۲-۵-۲- لیندا مایوکس.....
۴۴	۱-۲-۵-۲- پارادایمهای توانمند سازی لیندا مایوکس.....

فصل سوم: روش شناسی پژوهش

۵۰	۱-۳- معرفی روش تحقیق.....
۵۱	۱-۱-۳- مصاحبه های عمقی.....
۵۲	۲-۱-۳- مصاحبه های گروهی: نقش گروه متمرکز.....
۵۳	۳-۱-۳- پیمایش.....
۵۳	۲-۳- جامعه آماری و حجم نمونه.....

عنوان	صفحه
۳-۳- روش نمونه گیری.....	۵۴
۳-۴- روش جمع آوری اطلاعات.....	۵۴
۳-۵- روشهای آماری بکار رفته در تحقیق.....	۵۵
۳-۶- روایی پژوهش	۵۵
۳-۷- اعتبار پژوهش.....	۵۷
۳-۷-۱- سه گوشه سازی.....	۵۷
۳-۷-۲- اعتبار در پیمایش.....	۵۸
۳-۸- تعاریف عملیاتی و شاخص سازی پژوهش.....	۵۹
۳-۸-۱- توانمند سازی اجتماعی.....	۵۹
۳-۸-۲- توانمند سازی اقتصادی	۶۳
۳-۸-۳- توانمند سازی فرهنگی.....	۶۴
۳-۸-۴- توانمند سازی روانی.....	۶۵
۳-۸-۵- توانمند سازی سیاسی.....	۶۷

فصل چهارم: یافته های تحقیق

۴-۱- جداول تک بعدی.....	۶۹
۴-۲- جداول دو بعدی.....	۷۹
۴-۳- جمع بندی یافته ها بر اساس فرضیات.....	۱۰۹

فصل پنجم: نتیجه گیری و پیشنهادات

۵-۱- نتیجه گیری.....	۱۱۰
۵-۲- پیشنهادات.....	۱۲۰
۵-۳- محدودیتهای پژوهش.....	۱۲۲
پیوست ها.....	۱۲۳
منابع و مآخذ.....	۱۴۸

فهرست جداول

صفحه	عنوان
۳۵	جدول ۱-۲ : وامهای صندوق زنان پشترودم
۴۴	جدول ۲-۲: توضیح پارادایم کاهش فقر مایوکس
۴۵	جدول ۳-۲: توضیح پارادایم خود کفایی مالی مایوکس
۴۶	جدول ۴-۲: توضیح پارادایم توانمند سازی فمینیستی مایوکس
۴۸	جدول ۵-۲: چارچوب نظری پژوهش
۶۹	جدول ۴-۱: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب میزان فعالیت در صندوق
۷۰	جدول ۴-۲: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب طبقات سنی پاسخگویان
۷۱	جدول ۴-۳: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب وضع فعالیت پاسخگویان
۷۳	جدول ۴-۴: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب وضعیت تاهل
۷۳	جدول ۴-۵: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب دریافت وام ۵۰ هزار تومانی
۷۳	جدول ۴-۶: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب گرفتن وام ۲۰۰ هزار تومانی
۷۴	جدول ۴-۷: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب گرفتن وام ۵۰۰ هزار تومانی
۷۴	جدول ۴-۸: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب دریافت وام ۷۰۰ هزار تومانی
۷۴	جدول ۴-۹: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب نحوه باز پرداخت پاسخگویان
۷۵	جدول ۴-۱۰: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب دارا بودن دفتر چه پس انداز ۵۰ هزار تومانی در صندوق
۷۶	جدول ۴-۱۱: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب مفید بودن وامهای دریافتی
	جدول ۴-۱۲: توزیع فراوانی پاسخگویان در پاسخ به این سوال که : وظیفه رسیدگی به وامها و بازپرداختها بر عهده کیست؟
۷۶	
۷۷	جدول ۴-۱۳: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب شغل همسران یا پدرانشان
	جدول ۴-۱۴: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب اینکه آیا تا به حال برای گرفتن وام از نهاد دولتی تقاضای وام کرده‌اید؟
۷۷	
	جدول ۴-۱۵: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب اینکه آیا دفترچه پس انداز خارج از صندوق دارند یا نه؟
۷۸	
۷۹	جدول ۴-۱۶: آزمون معناداری تفاوت توانمندی اجتماعی بین دو گروه

- جدول ۴-۱۷: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب میزان مشارکت پاسخگویان به تفکیک دو گروه..... ۸۰
- جدول ۴-۱۸: آزمون معناداری تفاوت مشارکت بین دو گروه..... ۸۰
- جدول ۴-۱۹: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب اعتماد بین شخصی به تفکیک دو گروه..... ۸۲
- جدول ۴-۲۰: معنا داری تفاوت اعتماد بین شخصی بین دو گروه..... ۸۲
- جدول ۴-۲۱: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب میزان اعتماد نهادی در بین دو گروه..... ۸۳
- جدول ۴-۲۲: آزمون معنا داری تفاوت اعتماد نهادی بین دو گروه..... ۸۳
- جدول ۴-۲۳: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب اعتماد تعمیم یافته بین دو گروه فعالین و غیر فعالین صندوق..... ۸۴
- جدول ۴-۲۴: آزمون معنا داری تفاوت اعتماد تعمیم یافته بین دو گروه..... ۸۴
- جدول ۴-۲۵: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب میزان ذهنی هنجار وارزش در بین پاسخگویان به تفکیک دو گروه..... ۸۵
- جدول ۴-۲۶: آزمون معنا داری تفاوت هنجار بین دو گروه..... ۸۵
- جدول ۴-۲۷: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب نحوه مصرف وام ۵۰ هزار تومانی..... ۸۷
- جدول ۴-۲۸: آزمون تفاوت معناداری نحوه مصرف وام ۵۰۰۰۰ تومانی بین دو گروه..... ۸۷
- جدول ۴-۲۹: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب نحوه مصرف وام ۲۰۰ هزار تومانی..... ۸۸
- جدول ۴-۳۰: آزمون تفاوت معناداری نحوه مصرف وام ۲۰۰۰۰۰ تومانی بین دو گروه..... ۸۹
- جدول ۴-۳۱: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب نحوه مصرف وام ۵۰۰ هزار تومانی..... ۹۰
- جدول ۴-۳۲: آزمون تفاوت معناداری نحوه مصرف وام ۵۰۰۰۰۰ تومانی بین دو گروه..... ۹۰
- جدول ۴-۳۳: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب نحوه مصرف وام ۷۰۰ هزار تومانی..... ۹۱
- جدول ۴-۳۴: آزمون تفاوت معناداری نحوه مصرف وام ۷۰۰۰۰۰ تومانی بین دو گروه..... ۹۱
- جدول ۴-۳۵: داشتن دفتر چه پس انداز ۵۰ هزار تومان به تفکیک دو گروه..... ۹۲
- جدول ۴-۳۶: آزمون تفاوت معناداری داشتن دفتر چه پس انداز ۵۰ هزار تومانی بین دو گروه..... ۹۲
- جدول ۴-۳۷: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب میزان کنترل مالی پاسخگویان بر امور مالی منزل، به تفکیک دو گروه..... ۹۳
- جدول ۴-۳۸: تفاوت معناداری کنترل مالی بین دو گروه..... ۹۳
- جدول ۴-۳۹: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب اینکه تهیه لیبیات در منزلشان بر عهده کیست؟..... ۹۵

- جدول ۴-۴۰: تفاوت معناداری تهیه لینیات در منزل بین دو گروه..... ۹۵
- جدول ۴-۴۱: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب اینکه پختن نان در منزلشان بر عهده کیست؟ ۹۶
- جدول ۴-۴۲: تفاوت معناداری پختن نان در منزل بین دو گروه..... ۹۶
- جدول ۴-۴۳: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب اینکه تمیز کردن محل دام ها در منزلشان بر عهده کیست؟... ۹۷
- جدول ۴-۴۴: تفاوت معناداری تمیز کردن محل دام های منزل بین دو گروه..... ۹۷
- جدول ۴-۴۵: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب اینکه خرید و فروش دام یا محصول در منزلشان بر عهده کیست؟ ۹۸
- جدول ۴-۴۶: معناداری تفاوت خرید و فروش دام یا محصول در منزل بین دو گروه..... ۹۸
- جدول ۴-۴۷: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب اینکه خرید وسایل بزرگ در منزلشان بر عهده کیست؟..... ۹۹
- جدول ۴-۴۸: تفاوت معناداری خرید وسایل بزرگ منزل بین دو گروه ۹۹
- جدول ۴-۴۹: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب اینکه رسیدگی به باز پرداختها در منزلشان بر عهده کیست؟... ۱۰۱
- جدول ۴-۵۰: تفاوت معناداری رسیدگی به وام ها و باز پرداخت ها بین دو گروه..... ۱۰۱
- جدول ۴-۵۱: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب میزان احساس امیدواری به تفکیک دو گروه..... ۱۰۳
- جدول ۴-۵۲: معناداری تفاوت احساس امیدواری بین دو گروه ۱۰۳
- جدول ۴-۵۳: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب میزان احساس بی قدرتی به تفکیک دو گروه..... ۱۰۵
- جدول ۴-۵۴: معناداری تفاوت احساس بی قدرتی در بین دو گروه..... ۱۰۵
- جدول ۴-۵۵: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب پاسخ به گویه: آیا حضور شما در صندوق کمکی به بهتر شدن روابط شما با دیگران کرده است؟ به تفکیک گروه..... ۱۰۶
- جدول ۴-۵۶: معناداری تفاوت بهتر شدن روابط با سایرین در بین دو گروه..... ۱۰۶
- جدول ۴-۵۷: توزیع پاسخگویان بر حسب میزان رضایت از عضویت در صندوق و روند وام گیری، به تفکیک هر دو گروه..... ۱۰۷
- جدول ۴-۵۸: معناداری تفاوت میزان رضایت از وام گرفتن در بین دو گروه..... ۱۰۷

فهرست شکل ها

صفحه	عنوان
۸	شکل ۱-۱ نقشه جغرافیایی روستای پشت رود بم.....
۴۷	شکل ۱-۲: مقایسه پارادایمهای لیندا مایوکس.....
۴۹	شکل ۲-۲: پارادایمها و ابعاد توانمند سازی.....
۶۸	شکل ۱-۳: رابطه ابعاد و شاخص های پژوهش.....
۷۰	شکل ۱-۴: توزیع پاسخگویان به تفکیک گروه.....
۷۲	شکل ۲-۴: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب وضع فعالیت پاسخگویان.....
۷۵	شکل ۳-۴ نحوه بازپرداخت اعضاء.....

فصل اول

کلیات تحقیق

۱-۱- بیان مسئله پژوهشی

زلزله پنجم دی ماه ۱۳۸۲ (۲۶ دسامبر ۲۰۰۳) با قدرت تخریبی ۶/۴ ریشتر منجر به کشته شدن دهها انسان و بی‌خانمان شدن بیش از یک صد انسان در شهر بم و روستاهای اطراف شد. روستای پشت رود بم دارای ۲۳۰۰ نفر جمعیت است که بیش از ۸۰۰ نفر آن کشته شدند. در زلزله بسیاری دامها و محصولات کشاورزی خانواده های پشت رود از بین رفت و با مرگ سرپرستان خانوار، بسیاری از زنان سرپرست خانوار گشتند. با توجه به از هم گسیختگی پیوندهای خانوادگی و همسایگی پس از زلزله، از دست رفتن منابع مالی تامین درآمد، نداشتن حمایت‌های اجتماعی و اقتصادی، مسائل روانی پس از هر فاجعه (از جمله انزوا طلبی و تقدیر گرایی و...) بر آن شدیم این منطقه با ویژگیهای خاص را در ارتباط با پروژه های خرده وام دهی و توانمند سازی زنان مورد بررسی قرار دهیم.

زنان نیز از این جهت انتخاب شدند که نیمی از جمعیت ساکن هر منطقه اند و به دلیل نقشهای جنسیتی در هر جامعه بار بیشتر مشکلات پس از بحرانها بر دوش آنان می‌باشد.

با توجه به مشکلات فوق الذکر این پژوهش قصد دارد با بررسی نقش شبکه های خرده وام دهی (که پس از زلزله بوجود آمد)، به بررسی سرمایه های اجتماعی، انسانی و اقتصادی و نقش آن در توانمند سازی زنان از طریق

مشارکت زنان در تصمیم گیریها، تقسیم منافع، افزایش اعتماد و اعتماد تعمیم یافته، آشنایی با فرهنگ پس انداز، تصمیم گیری (در مورد نحوه بازپرداخت وامها)، شکل گیری گروههای مشارکتی زنان، کاهش باورهای سنتی نسبت به زنان و کاهش فقر پردازد. با توجه به ابعاد گسترده فقر که در بین روستاییان و مهمتر از آن در بین زنان وجود دارد، لزوم بررسی نقش شبکه های خرده وام دهی در توانمند سازی زنان احساس می شود، تا از اینرو به فرصتها، تهدیدات، قابلیت ها و چالشهای این پروژه ها دست یافت و قدرت کنترل بعضی مخاطرات و تقویت قابلیتها ممکن گردد.

در برنامه صندوق خرده وام دهی، زنان بصورت داوطلبانه وارد شده، به چندین گروه که بیشترین آشنایی با یکدیگر را دارند تقسیم می شوند، در هر گروه با کمک خود اعضاء، شاخص های نیازمندی به وامها مشخص شده و اعضای هر گروه بر اساس شاخصها، فرد واجد شرایط دریافت وامها را تعیین می کنند و بر اساس پس اندازهای کوچک افراد عضو شبکه و باز پرداختهای همین افراد به دیگر اعضاء نیز وام داده می شود و این روند بطور مستمر ادامه دارد.

۱-۲- اهمیت و ضرورت تحقیق

پس از زلزله پنجم دیماه ۱۳۸۲، روستای پشت رود بم بسیار ویران گشت، افراد بسیاری از عزیزان و داراییهای خود را از دست دادند. با توجه به پیامدهای حوادث طبیعی، مدیریت بحران در بازگشت افراد به زندگی نقش مهمی ایفا می نماید. از آنجا که در آخرین مرحله مدیریت بحران باید به مرمت و بازسازی آثار بحران پرداخته شود، لذا وجود شبکه های خرده وام دهی برای زنان (به عنوان قشر وسیع و آسیب پذیر) و اعطای اعتبارات خرد به آنان گامی مستمر و طولانی بز روند بازسازی آثار بحران خواهد داشت.

در خصوص اهمیت اعتبارات خرد و توانمند سازی زنان باید اشاره شود که دو هدف از هشت هدف توسعه هزاره، فقر زدایی و بهبود برابری جنسیتی و توانمند سازی زنان است. (با تلخیص جعفرزاده، ۱۳۸۵) همچنین در سند اجلاس ویژه مجمع عمومی سازمان ملل متحد پکن +۵ از دوازده حوزه نگران کننده کار پایه، هفت حوزه از جمله زنان و فقر، زنان و اقتصاد، زنان در قدرت و تصمیم گیری، حقوق بشر زنان و دختر بیچه ها بوده که در این تحقیق بدانها پرداخته می شود. (مرکز امور مشارکت زنان، ۱۳۸۱)

در اجلاس پکن به توانمند سازی زنان بعنوان زیر بنای توسعه پایدار تاکید شایانی شده است. همچنین به دلیل اهمیت اعتبارات خرد در زندگی اقشار آسیب پذیر از جمله زنان و فقرا سال ۲۰۰۵ از سوی سازمان ملل متحد به عنوان سال اعتبارات خرد نامگذاری شده است.

در ایران نیز در آئین نامه اجرایی بند ب تبصره ۷ قانون برنامه و بودجه سال ۱۳۸۲ کل کشور، به زمینه سازی به منظور افزایش فرصت های شغلی زنان و توانمند سازی سازمانها و انجمن های غیر دولتی زنان، کمک به تاسیس و توانمند سازی تعاونی های زنان و حمایت از زنان کار آفرین اشاره شده است (هیئت وزیران، جلسه مورخه ۱۳۸۲/۲/۷ به نقل از <http://www.ostan-kd.ir>) که همگی دال بر اهمیت توانمند سازی زنان در برنامه های اجرایی کشور می باشد.

با انجام این تحقیق به بررسی موانع و فرصت های موجود در زمینه توانمند سازی زنان، نقش شبکه های خرده وام دهی، اهمیت اعتبارات خرد بر روند زندگی اجتماعی ساکنین منطقه و تاثیر متقابل مسایل اجتماعی_اقتصادی بر یکدیگر پرداخته می شود.

باید بیان نمایم که اجرای یک برنامه مفید و خوب بدون شناخت چالشها و قابلیت های طرح امکان پذیر نمی باشد. از اینرو این پژوهش می تواند راهگشای مطالعات بعدی و همچنین شناخت نقاط قوت و ضعف صندوق های خرده وام دهی در منطقه باشد.

از جمله فواید دیگر این طرح می توان به بررسی جنبه های مختلف فقر زنان جامعه هدف، مشارکت زنان در گروههای همیار، نحوه دسترسی و کنترل زنان بر منابع، مشارکت زنان در مرحله تصمیم گیری، تقسیم منافع و امها، قدرت ریسک پذیری زنان برای شروع کار جدید، نگرش نسبت به هنجارهای اجتماعی و... پرداخت، که خود کمک شایانی به مطالعات بعدی و ارزیابی کار شبکه ها خواهد نمود.

همانطور که میدانیم شرط تحقق توسعه پایدار، حضور و مشارکت واقعی و فعال زنان در فرایند توسعه است. اما بی تردید حضور و مشارکت واقعی زنان در گروه توانمندی آنهاست. به عبارتی توانمند سازی زنان مقدمه ای برای حضور آنان در جریان توسعه است. (سبا، ۱۳۸۳)

توانمند سازی زنان از طریق شبکه های خرده وام دهی می تواند مبنایی برای حضور زنان در اجتماع باشد و مشارکت زنان امری بنیادی در فرایند توسعه میباشد، به عبارتی هر جامعه ای که علاقمند به رشد و توسعه است باید برنامه هایی در راستای توانمند سازی زنان به عنوان نیمی از جمعیت جامعه تدارک ببیند و ما قصد داریم این مهم را از طریق شبکه های خرده وام دهی و تاثیرش بر توانمند سازی زنان بسنجیم، تا زیر بنایی برای توسعه پایدار باشد.

آمارتیا سن - نظریه پرداز توسعه - بر این اعتقاد است که برای درک کامل تر نقش توانمندیهای انسان باید به نکات زیر توجه کرد. الف) اثرات مستقیم آنها بر رفاه و آسایش مردم، ب) نقش غیر مستقیم آنها از طریق تاثیر بر تغییرات اجتماعی، ج) نقش غیر مستقیم آنها از طریق تاثیر بر تولید اقتصادی. (سن، ۱۳۸۵: ۴۴۱)

با توجه به موارد ذکر شده و برای درک بهتر رابطه بین شبکه های خرده وام دهی و توانمند سازی زنان این پژوهش را در روستای پشترود بم که پس از زلزله صدمات اجتماعی-اقتصادی و روانی بسیاری به خود دیده است و پس از زلزله در آن صندوق خرده وام دهی برای توانمند سازی زنان تاسیس شد، به انجام رساندیم.

۱-۳- اهداف تحقیق

۱-۳-۱- هدف کلی

بررسی نقش شبکه خرده وام دهی زنان روستای پشترود در توانمند سازی زنان این منطقه.

۱-۳-۲- اهداف جزئی

۱. شناخت چگونگی نقش شبکه های خرده وام دهی بر میزان توانمندیهای اجتماعی زنان جامعه هدف.
۲. شناخت چگونگی نقش شبکه های خرده وام دهی بر میزان توانمندیهای اقتصادی زنان جامعه هدف.
۳. شناخت چگونگی تقسیم کار جنسیتی در بین اعضای خانواده زنان جامعه هدف
۴. شناخت چگونگی نقش شبکه های خرده وام دهی بر کنترل اقتصادی زنان جامعه هدف در منزل.
۵. شناخت چگونگی نقش شبکه های خرده وام دهی بر میزان توانمندیهای روانی زنان جامعه هدف.

۱-۴- فرضیات تحقیق

۱. به نظر می رسد، حضور فعال در صندوق خرده وام دهی سبب بهبود توانمندی اجتماعی می شود.
۲. به نظر می رسد اعتبارات خرد سبب توانمندی اقتصادی زنان عضو می گردد..
۳. به نظر می رسد اعضای فعال صندوق (نسبت به غیر فعالین) از قدرت کنترل مالی بیشتری در منزل برخوردار باشند.
۴. به نظر می رسد عضویت در شبکه های خرده وام دهی تاثیری روی تقسیم کار خانگی نداشته باشد.
۵. به نظر می رسد حضور فعال در صندوق خرده وام دهی سبب بهبود توانمندی روانی اعضا می گردد.

۱-۵- کلید واژه های تحقیق:

- توانمند سازی (EMPOWERMENT): توانمند سازی پروسه ایست که ظرفیت افراد یا گروهها را برای انتخاب بالا میبرد. انتخابها را به سمت نتایج و اعمال مطلوب متمایل میسازد. توانمند سازی پروسه افزایش سرمایه ها و ظرفیت های فردی یا گروهی است به انتخابهای هدفمند و تبدیل این انتخابها به نتایج و اعمال مطلوب. (World Bank:2005)

- توانمند سازی اقتصادی (ECONOMIC EMPOWERMENT): به توانایی افزایش ثروت فردی، اجتماعی و توان افزایش مادی فردی، خانوادگی و اجتماعی اشاره دارد. بطوریکه کارآمدی اقتصادی یک فرد نسبت به فرد دیگر و یا یک قشر نسبت به قشر دیگر و یا یک جامعه نسبت به جامعه دیگر را ارتقا میبخشد. (اسون سون، ۱۹۷۷:۱۶)، مطابق با نظر باتا (۲۰۰۵) توانمندسازی اقتصادی دلالت بر کیفیت زندگی مادی بهتر از طریق حفظ زندگی خود و مدیریت این زندگی توسط زن دارد. (جمشیدیان و نادری، ۱۳۸۵: ۸۸)

- توانمند سازی فرهنگی (CULTURAL EMPOWERMENT): فرهنگ جامعه اسلامی متشکل از آداب و رسوم باورها، اعتقادات و رفتارهای مردمان آن می باشد و آنچه در فرهنگ اسلامی بیشتر نمود پیدا میکند، رفتار اسلامی است. معیارهای توانمند سازی فرهنگی، حفظ ارزشهای دینی مرتبط با فرد، تکامل شخصیت فردی، فقدان تبعیض علیه فرزندان دختر، آزادی عمل زن در خانه، تغییر در نرمهای مرد سالاری در جامعه است. (جمشیدیان و نادری، ۱۳۸۵: ۹۱)

- توانمند سازی اجتماعی (SOCIAL EMPOWERMENT): به توانایی افزایش ظرفیت های اجتماعی و همچنین قدرت ایجاد و تشکیل نهادهای محلی و سازمانهای غیر دولتی گفته میشود.

- توانمند سازی روانی (MENTAL EMPOWERMENT): مؤلفه های روانشناختی شامل گسترش احساساتی که زنان بتوانند در سطوح شخصی و اجتماعی برای بهبود شرایط شان عمل کنند، همچنانکه عقایدشان شکل میگیرد، بتوانند در تلاش برای تغییر موفق شوند. جامعه پذیری نقشهای جنسیتی زنان خصیصه "یادگیری ناتوانی" را در درون زنان از خلال تجربیات مکرر پیامدهای کنترل نشده، القا میکند. بسیاری زنان اعتقاد دارند نمی توانند موقعیت شخصی و محیطی شان را بهبود بخشند، بنابراین پافشاری شان در حل مسئله بی ارزش است. (Stroomquist, 1993:14)

- اعتبارات خرد (MICRO-FINANCE): یعقوبی (۱۳۸۴: ۱۲۹) به نقل از رحمانی اندیلی (۱۳۸۰: ۳۲) اعتبارات خرد را چنین تعریف میکند: منظور از اعتبارات خرد که در دنیا سابقه ۳۰ ساله دارد این است که به

منظور رفع محرومیت و فقر، وامهای کوچک را در اختیار گروههای کم درآمد جهت فعالیت های کوچک به همراه ارائه مهارت و تکنولوژی مورد نیاز قرار می گیرد.

- شبکه (NETWORK): شبکه، گروهی با ارتباط درونی مردمی است که معمولا در یک نسبتی با یکدیگر اشتراک دارند، مثلا در ورزش یا شغلی خاص و در سطحی جزئی تر خانواده ها و گروههای دوستی خصوصیات شبکه ای را توضیح میدهند. (commission research paper:10) و یا به بیان پورتس شبکه ها به مثابه قالبهایی هستند که کنش جمعی در آنها رخ می دهد. (پورتس، ۱۳۸۴)

- سرمایه اجتماعی (SOCIAL CAPITAL): در کلی ترین سطح سرمایه اجتماعی ویژگیهایی از یک جامعه یا گروه اجتماعی است که ظرفیت سازماندهی جمعی و داوطلبانه برای حل مشکلات متقابل یا مسائل متقابل را افزایش میدهد. (تاجبخش، ۱۳۸۴: ۱۰)

- جنسیت (GENDER): انتظارات اجتماعی در مورد رفتاری که برای اعضای هر جنس مناسب دانسته می شود. (گیدنز، ۱۳۸۳: ۷۸۷)

- مشارکت (PARTICIPATION): درگیری ذهنی و عملی اشخاص در موقعیت های گروهی است که آنان را در بر میگیرد تا برای رسیدن به هدفهای گروهی یکدیگر را یاری میدهند و در مسئولیت کار شریک شوند. (علوی تبار، ۱۳۷۹: ۱۵)

- اعتماد (TRUST): باور به عملی است که از دیگران انتظار میرود. (افه، ۱۳۸۴: ۲۱۱)

- هنجار (NORM): قواعد رفتار که رفتار مناسب در محدوده معینی از زمینه های اجتماعی را مشخص میکند. (گیدنز، ۱۳۸۳: ۷۸۷)

- نابرابری جنسیتی (UNEQUAL GENDER): نابرابری جنسیتی را بانک جهانی چنین تعریف می کند: دادن فرصت های متفاوت به زنان و مردان به خاطر جنسیتشان که یک پدیده فراگیر در اکثر کشورهاست. (Dayor and Hardur, 2006:4)

- قدرت (POWER): توانایی افراد یا اعضای یک گروه، برای دستیابی به هدفها یا پیشبرد منافع خود. (گیدنز، ۱۳۸۳: ۷۸۹)

- تقسیم کار (DIVISION OF LABOUR): تخصصی شدن وظایف کاری، که بوسیله آن مشاغل مختلف در درون نظام تولید با هم ترکیب میشوند. همه جوامع دست کم دارای یک شکل ابتدایی تقسیم کار هستند، بویژه در مورد وظایفی که به مردان اختصاص داده میشود و وظایفی که توسط زنان انجام میگیرد. (گیدنز، ۱۳۸۳: ۷۸۶)